

Prikazi knjiga

Tonči Matulić, *Tužaljke kamenja hrvatske pustinje. Pomirenje i duhovna obnova u svjetlu proročke i kritičke raščlambe stanja duha i svijesti suvremenoga hrvatskoga društva*, Zagreb, Glas Koncila, 2010, 435 str.

Knjiga Tončija Matulića *Tužaljke kamenja hrvatske pustinje. Pomirenje i duhovna obnova u svjetlu proročke i kritičke raščlambe stanja duha i svijesti suvremenoga hrvatskoga društva* sa svojim metaforičnim, poetskim naslovom predstavlja zacijelo s više gledišta jedinstvenu teološku knjigu u hrvatskom teološkom prostoru. Pojam jedinstvenost mogao bi se jednako tako dobro zamijeniti i riječju izvornost, koja bi obuhvaćala knjigu u njezinim različitim aspektima i ukazivala na to da se njome može posve dobro i primjereno označiti kako sadržaj tako i oblik knjige.

Ponajprije izvoran je i neuobičajen sam naslov teološke knjige kao što je ova. Naslov bi mogao bez ikakve dvojbe odgovarati i posve drugoj

književnoj vrsti i znanstvenom diskursu nego što je teološki. Pa ipak, bilo bi krivo pomisliti da konkretni naslov ne odgovara navedenoj knjizi i njezinu diskursu. Dapače! Naslov dobro naznačuje sve ono što je u knjizi izneseno, kao i sam način analize i prikazivanja, raščlambe duha i svijesti hrvatskoga društva.

Svratimo pozornost ponajprije samome naslovu i njegovu simboličkom značenju! Tužaljke su tipična biblijska vrsta koja opisuje tragediju izraelskoga naroda u jednome povijesnome razdoblju i predstavlja istodobno proročki glas i poziv za kritičko, iskreno i otvoreno preispitivanje prošlosti koja je dovela do tragične sadašnjosti kao i za pronalaženje puta do obnove duha kako pojedinca tako i naroda u cjelini kao izlaza prema zdravijoj budućnosti. Tužaljke ukazuju na mukotrpno i bolno rađanje jedne takve nove budućnosti već u postojećoj sadašnjosti.

Kamen ima – kao što ističe i Matulić – također svoju duboku metaforičku i teološku biblijsku pozadinu. Autor se, među ostalim, pri obrazloženju ovoga pojma poziva prvenstveno na Isusove riječi iz Lk 19, 40: »Kažem vam, ako ovi ušute, kame-

nje će vikati!« A da kamenje može vikati, razvidno je i iz Habakukove knjige: »Jer iz samih zidova kamen kriči, a krovna mu greda odgovara« (2, 11). Osim toga, iz evanđeoske poruke proizlazi da je Isus živi ili zaglavni Kamen koji nosi život u svim njegovim slojevima. Ako ljudi zakažu, kamen neće, on će vikati i upozoravati na sve ono što nije dobro u ljudskoj povijesti i u određenom vremenskom trenutku.

Pustinja je također značajan biblijski pojam rabljen u različitim egzistencijalnim kontekstima izraelskoga naroda. Izrael je proboravio četrdeset godina u pustinji prije nego što je ušao u Obećanu zemlju slobode. U pustinji je trebalo doći do pročišćavanja naroda: izumiranja ropškoga mentaliteta sa svim negativnim značajkama i radanja novih naraštaja sposobnih za život u slobodi. Biblijsko poimanje pustinje u Matulićevoj knjizi je dobilo i odrednicu hrvatska. Tim se atributom ukazuje na slične procese u hrvatskom narodu: Kao što je nekoć izraelski narod prilikom izlaska iz Egipta morao proći bolna pročišćenja kao oslobađanja od ropškoga načina života tako i sada u ovome vremenu hrvatski narod treba načiniti prijelaz iz komunističkoga ideološkoga sustava i jednoumlja te zakoračiti prema Obećanoj zemlji demokracije. Svojom odrednicom „hrvatska pustinja“ autor daje domaću boju i ton svojemu teološkom promišljanju i stvara primjeren kontekst za ispravno shvaćanje svoje knjige.

U svezi s jedinstvenim naslovom povezana je i *jedinstvenost ili izvornost književne vrste* kojom se autor služi u svome teološkom razglabanju i analizi duše hrvatskoga naroda i hrvatskoga čovjeka. Teško je precizno odrediti o kakvoj se teološkoj književnoj vrsti radi jer se čini da takva vrsta nije uobičajena u teološkom diskursu ni u nas, a ni drugdje. Možda bi se prije moglo reći da je posrijedi određena kombinacija više vrsta.

U strogom smislu riječi u navedenoj Matulićevoj knjizi nije riječ o tužaljki kakva se nalazi u biblijskim spisima, ali ona nosi u sebi onu intenciju koju inače ima biblijska tužaljka: analizu stanja u sadašnjosti povezanoga s prošlošću i proročko nemirenje s njime. Iz te književne vrste biblijskih tužaljki u Matulićevoj knjizi izbija također i angažirani proročki glas koji tuguje, analizira, signalizira, ukazuje, kritizira, ohrabruje, poziva, mukotrpno krči nove putove i pokazuje novu budućnost koja se rađa u kušnjama, promašajima i izazovima sadašnjega trenutka. Taj je glas neugodan, katkada gorak, ali neophodan za ozdravljanje hrvatske kršćanske duše, kao što je lijek potreban za ozdravljenje od bolesti.

Takvo *jedinstveno* nastojanje razvidno je i iz naslova poglavlja u knjizi: sve do jedan naslov formuliran je u obliku emocionalnoga poziva i upućen je uvijek istom naslovniku – kršćaninu. Sve do jedan naslov poglavlja završava s usklikom čime se na najbolji način pokazuje da knjiga predstavlja prije svega riječi upućene

ne onima izvan Crkve nego prvenstveno onima u Crkvi i da je autoru i te kako stalo do toga da doista dođe do unutarnje promjene u samoj kršćanskoj zajednici. Tako formulirani naslovi traže zapravo – prema želji autora – neizostavno promjenu svijesti i ponašanja kako pojedinca tako i cijele Crkve, ovdje naravno prvenstveno hrvatske Crkve. Ti su pak naslovi nadahnuti biblijskom porukom iako nisu – kao što su to podnaslovi – izravni biblijski citati.

Inače i sama je *struktura knjige jedinstvena*. Knjiga se sastoji od četiri dijela u kojima se nalazi temeljni pojam iz naslova knjige – *tužaljke*, kao i drugi pojam u genitivu množine – *metamorfozâ* koji određuje pojam tužaljke. Isto tako u naslovima je sadržana čvrsta sintagma *znakovi vremenâ*, čime se želi istaknuti da je riječ o knjizi koja pripada ovome vremenu i potrebi u današnjem vremenu prepoznati izazove za razvitak i obnovu kršćanske svijesti.

Tako prvi dio knjige nosi naslov: *Tužaljke metamorfozâ duha i svijesti kao znakova vremena*, drugi dio je naslovljen *Tužaljke evandeoskih metamorfozâ hrvatskoga duha i svijesti kao znakovi vremenâ*, treći dio: *Tužaljke metamorfozâ hrvatske političke svijesti kao znakova vremenâ* i četvrti dio *Tužaljke metamorfozâ hrvatske političke svijesti kao znakova vremenâ*. I naslovi ova četiri dijela knjige već u mnogome naznačuju o čemu je u knjizi riječ: Pojam tužaljka više se odnosi na sadašnje stanje, a riječ *metamorfozâ* određuje promjene koje

trebaju nastati ili nastaju u sadašnjem stanju. Ovaj pojam istodobno ukazuje i na kvalitetu promjena: te se promjene neće dogoditi nikakvom nasilnom revolucijom nego razvojem svijesti i njezinim postupnim preoblikovanjem.

U tim četirima dijelovima nalazi se četrnaest poglavlja knjige koja sva odreda imaju oblik poziva kršćaninu (a ne kršćanima!) da napravi korak prema određenim promjenama: Kršćanine, zaogrni se opremom Božjom!, Kršćanine, probudi se i zasvijetlit će ti Krist!, Kršćanine, gledaj i vidi sramotu svoju!, Kršćanine zagledaj se u nevjernika!, Kršćanine, vrijeme je da izideš na Aeropag!, Kršćanine, da bi povjerovao trebaš se obratiti!, Kršćanine, pomiri se s Bogom i bližnjim!, Kršćanine upoznaj svoje dostojanstvo!, Kršćanine, daj Bogu Božje!, Kršćanine, budi duša svijeta! Kršćanine odreci se ideologije!, Kršćanine, novi si stvor u Kristu!, Kršćanine, demokracija je dostojna evanđelja!, Kršćanine, ne obeskrepljuj križ Kristov! Kao što je razvidno iz navedenih naslova poglavlja autor poziva kršćanina na pročišćavanje duše i memorije i na pozitivni iskorak u vrijeme i prostore Božje vladavine.

Podnaslovi pak predstavljaju u načelu citate iz Svetoga pisma, većinom iz Novoga zavjeta, ali ima ih i iz Staroga, tako da bi se na prvi pogled mogao dobiti dojam kako je riječ o nekom komentaru raznovrsnih biblijskih tekstova, a ne o knjizi koja analizira i obrađuje suvremeno stanje svijesti hrvatskoga društva.

Pa ipak, ti naslovi ukazuju i na to da je autoru i te kako bilo stalo do toga da svoja razmišljanja stavi u okvire biblijskih zahtjeva i da ih po mogućnosti dovede u sklad s njima. Na taj način autor s jedne strane opravdava svoja razmišljanja i pokriva ih biblijskim autoritetom, a s druge želi reći da je ishodište njegovih razmišljanja prvenstveno Biblija kao Božja riječ upućena čovjeku, a potom i crkveni dokumenti, prvenstveno oni Drugoga vatikanskoga sabora. I jedne i druge autor neumorno citira u želji da svoja razmišljanja stavi u okvire Biblije i Crkve.

Na taj način dolazimo do još nečega što se nalazi u knjizi, a jedinstveno je u našem teološkom prostoru: *originalan teološki diskurs* koji na poseban, jedinstven način isprepleće suvremeno stanje svijesti i duha hrvatskoga društvenoga bića s jedne strane i iskustvo s temeljnim biblijskim postavkama i zahtjevima, ili pak s temeljnim stavovima Crkve koji su izneseni ili na Saboru ili pak u dokumentima pojedinih papa, s druge. Taj teološki diskurs sadrži u sebi različite elemente od kojih je svakako najznačajniji onaj s nabijenom nesvakidašnjom emocionalnom zauzetošću. On ukazuje da je autor pisao knjigu u posebnom nadahnuću i zanosu, i to u kraćem vremenskom razdoblju.

Autor o važnim društveno-teološko-političko-antropološko-etičkim pitanjima raspravlja ne kao nezainteresirani, ravnodušni promatrač, izvana, nego kao netko tko je duboko uvučen u tijelo Crkve i tko govori iz

vjere u Boga Isusa Krista te iz osobne teološke zauzetosti upravo za vjerodostojnost Crkve u današnjem svijetu. Autor nastupa, kao što sam tvrdi, kao »kršćanska duša«. U tom smislu njegov teološki diskurs nije ni u jednom trenutku apologetski koji bi unaprijed branio vlastite pozicije samo zato što su vlastite ili što su crkvene, a napadao druge samo zato što su druge i drukčije ili što pripadaju drugima. Diskurs je pozitivno kritičan, ali nije rušilački i nasilan.

Matulićev diskurs u ovoj knjizi bez dvojbe nosi dubok proročki naboj i nepotkupljiv interes za istinu ma kako god ona gorka i neugodna bila, znajući zacijelo da je jedino puna istina kadra istinski i u potpunosti osloboditi čovjeka i u konačnici pomoći ozdravljenju »kršćanske duše«. U svom nadahnutom zanosu za istinu Matulić nikoga ne zaobilazi, nikomu ne laska, nikoga ne šteti i nikoga ne prikriva nego u dubokoj ljudskoj i teološkoj iskrenosti, na temelju biblijske poruke i dokumenata Sabora, nastoji osloboditi pozitivne nutarnje energije pomoću kojih bi se moglo liječiti bolesno hrvatsko društvo.

Matulić u svojoj knjizi ishodi od zanimljive sintagme »kršćanska duša«. On piše: »Ova knjiga želi zaviriti u kršćansku dušu i pokušati proniknuti uzroke njezine sadašnje obamrlosti, tjeskobe i smrtonosne potresenosti.« Pri tome autor podsjeća na otačku misao da bi kršćanin trebao biti ono u svijetu što je duša u tijelu, koju malo preinačuje u izreku »što je duša u tijelu to neka bude Crkva u

kršćaninu«. Idući od Crkve ka Kristu zaključuje da je duša Crkve Krist, a duša kršćanina da je Crkva. Stoga u sljedećem koraku logično zaključuje da zavirivanje u kršćansku dušu ne može biti ništa drugo doli »zavirivanje u dušu same Crkve.« Ostajući na crti Crkve Matulić tvrdi da je »Crkva vidljiva zajednica Kristovih vjernika – kršćanskih duša«. Kršćani žive u svijetu, ali nisu od svijeta.

Svoju zadaću Matulić opisuje kao »zavirivanje u kršćansku dušu, tj. u stvarno stanje duha i svijesti kršćanâ u suvremenom hrvatskom društvu, (što) neizostavno podrazumijeva proročko prepoznavanje i kritičko suočavanje s vukovima obučenim u janječju kožu, sa žarištima smrtonosnih bolesti, s društvenim trendovima i masovnim obmanama koji vješto zavode i zarobljuju ljudsku – kršćansku – dušu«. Njegova knjiga zaviruje u hrvatsku kršćansku dušu, pa je ona stoga duboko hrvatska teološka knjiga koja na jedinstven način zasniva teološki pogled na stanju duha hrvatskoga društva i stvara pretpostavke za autentičnu hrvatsku teologiju utemeljenu u kontekstu hrvatskoga iskustva života.

Autor je i te kako svjestan da hrvatsko društvo i politička zajednica prolaze kroz duboke duhovne krize koje je potrebno dešifrirati, otkriti i javnosti predočiti kako bi se kroz njih moglo proći s iskustvom koje neće opterećivati nego istinski oslobađati i obogaćivati. Upravo iz središta te kršćanske duše Matulić pristupa današnjem svijetu, vjerskom, društve-

nom i političkom, i s pomoću biblijske poruke razotkriva sve ono što čini hrvatsku kršćansku dušu bolesnom i nesretnom, te istodobno naznačuje što bi neizostavno trebalo učiniti u njezinu dubinskom ozdravljenju.

U svojoj analizi stanja svijesti i duha u hrvatskom društvu i Crkvi Matulić ne skriva nego upravo ističe da mu je poticaj za ovaj proročki iskorak bila situacija oko izbora novoga, trećega, hrvatskoga predsjednika. Idući korak po korak u svom izlaganju, oboružan logičkim razmišljanjem i biblijskom porukom, autor kontrastira dva predsjednička kandidata u nedavnoj izbornoj utrci, ali ne da se odluči za jednoga a protiv drugoga, nego da ukaže na svu besmislenost onih koji se proglašavaju katolicima jedino kad im zatreba politička podrška, kao i na apsurdnost podržavanja takvih od strane nekih u samoj Crkvi.

S druge strane, Matulić pokazuje kako je moguće da i čovjek koji se priznaje agnostikom bude na čelu jedne države u kojoj se ljudi u golemom postotku izjašnjavaju kao katolici. Pri tom pokazuje kako je i u biblijskoj tradiciji bilo poganskih kraljeva koji su označeni Gospodinovim slugama, iako su bili čak i porobljivači izraelskoga naroda, kao što su to bili, primjerice, Nabukodonozor i Kir. Ako su oni nekoć mogli biti Božje slugе, – a biblijski tekst ih tako naziva – zašto ne bi smjelo biti da i novoizabrani hrvatski predsjednik ne bude kršćanin i vjernik, pita se s pravom autor.

Potom se autor okreće onomu što je iznijelo novoga hrvatskoga predsjed-

nika: to je odluka za pravo i pravdu u društvu, a to su duboko kršćanske vrijednosti, te borba protiv korupcije, što bi trebala biti duboko moralna obveza i s gledišta Crkve. Oba ova zauzimanja duboko su kršćanska i traže i od Crkve opredjeljenje u konkretnoj povijesnoj situaciji. »Kršćanin je stalno izložen opasnosti da svojim životom zakriva pravo lice Boga koje se posvemašnjom istinom i ljepotom objavljuje u licu Isusa iz Nazareta. Toj opasnosti nismo odoljeli ni za vrijeme zadnjih predsjedničkih izbora«, konstatira Matulić.

Autor se potom osvrće i na one koji su izgradili svoj lagodan život na hrvatskoj državotvornosti prisvajajući državotvornost samo sebi ili svojoj stranci, kao da državotvornost nije opće vrijednosna kategorija. Nije takvima – piše Matulić – bilo previše stalo do same državotvornosti kao takve koliko do vlastitoga probitka kome su sve podložili. Prema Matuliću i Crkva je imala loših procjena i odluka, osobito kad je bila posrijedi vrijednost hrvatske državotvornosti. Stavivši se iza državotvornosti često puta se stavila iza onih koji su tu državotvornost zapravo zloporabili ili čak izdali za vlastite interese te je na taj način Crkva većim ili manjim dijelom, i da nije htjela, bila uvučena u nečije privatne interese, a protiv općega interesa naroda.

Potom Matulić upozorava na latentnu opasnost od ideologizacije hrvatskoga društva i Crkve koji, ako se ideologiziraju, ne mogu pridonijeti pomirbi hrvatskoga društva, jer ideo-

logije se ne mogu pomiriti, a ne mogu ni oprostiti jedna drugoj. To su u stanju učiniti samo ljudi. Zato i pomirba ne bi trebala ići kroz ideologije i stranke nego kroz ljude. Odatle nužno slijedi da zapravo i nema pomirbe ideologija, pa stoga treba u konkretnim povijesnim okolnostima težiti pomirenju ljudi. Upravo Matulić u svojoj knjizi traži, priželjkuje i očekuje.

Nemoguće je u ovoj recenziji i prikazu nabrojati sve probleme koje autor u svojoj knjizi spominje i analizira, a nije to zapravo ni potrebno. Neophodno je, međutim, skupiti dovoljno hrabrosti i duhovne energije te početi s čitanjem ove knjige koja će nas sve više i više uvlačiti u probleme i nevolje što i te kako opterećuju hrvatsku kršćansku dušu, ali i cijelo hrvatsko društvo.

U analizi stanja duha i svijesti suvremenoga hrvatskoga društva Matulić vidi veliku ulogu Crkve u društvu danas. »Kad vidimo koliko se vremena, novca i energije uložilo u vanjsko zbrinjavanje Crkve, onda možemo samo zamisliti koliko tek treba vremena, energije, inspiracije, strpljenja i, dakako, vjere, nade i ljubavi da se provede temeljit ispit savjesti, (samo)kritičko čišćenje pamćenja od zlopamćenja, suočavanje s krivnjom i preuzimanje odgovornosti za zlo, ponizno priznavanje grijeha i iskreno kajanje« – tako upozorava Matulić na ono na što bi Crkva trebala u ovome vremenu staviti posebne naglaske.

U odnosu između Crkve i politike Matulić se zauzima za potpunu depolitizaciju klera i za deideologiza-

ciju vjere, te pledira za odgoj za nove vrijednosti: odgoj za demokraciju, za građansku i političku kulturu znači otkrivanje onoga specifično ljudskoga, a to je osoba, a onda nastojanje oko izgradnje »unutrašnjega čovjeka« koji će moći prepoznavati znakove vremena, da bi na koncu autor zaključio da je demokracija dostojna evanđelja.

Sve u svemu, Matulićeva nova knjiga, nadahnuta proročkom oduševljenošću istinom i napisana radi pročišćavanja hrvatske katoličke duše od svega negativnoga što je opterećuje, predstavlja *teološku novinu* ne samo na našim prostorima. Ona nije pisana sa znanstvenim odmakom, niti s brojnim informacijama koje se inače posvuda mogu naći, niti s gledanjem tuđega zla i upiranja prstom na tuđe promašaje, nego s angažiranom vjernošću vjernika koji upravo zato što je vjernik ima hrabrosti, snage i interesa upozoriti na sve ono što opterećuje stanje svijesti i duha hrvatskoga društva.

Možda će netko iz skraćene perspektive pokušati u ovoj knjizi otkriti neke negativne naboje bilo prema svojim vlastitim vjerskim ili pak političkim stavovima, bilo prema vlastitom pogledu na državu, Crkvu, vjeru i politiku, ali će zacijelo dobro pogriješiti ako bude tako usko i jednostrano procjenjivao iskrene Matulićeve stavove. Možda će neki htjeti zbog vlastite nelagode ušutkati proročki glas koji više u hrvatskoj pustinji, ali ni to ne bi bilo prvi put u povijesti. Treba se nadati da će kudikamo biti više onih kojima će ova

proročka knjiga otvoriti oči, potaknuti ih na razmišljanje i olakšati put prema dobru. Uostalom, knjiga je i namijenjena pročišćavanju hrvatske duše od taloga prošlosti što ometa normalno funkcioniranje hrvatskoga društva i Crkve u njemu.

Imajući sve ovo na umu, možemo zacijelo potvrditi da će knjiga moći posve dobro poslužiti svima koji će u otvorenosti uma i srca biti spremni suočiti se s vlastitim nedostacima u osobnom životu ali također i s nedostacima u hrvatskom društvu i koji neće u svemu tome gledati krivnju i promašaje drugih nego će biti spremni priznati i vlastite pogreške u svekolikim procesima prošlosti i sadašnjosti. Ona će zacijelo pridonijeti osvješćenju hrvatskoga čovjeka i pomoći mu izaći iz labirinta nepravdi, bezizglednosti, očaja, izrabljivanja i korupcije. Istodobno Matulićeva knjiga predstavlja teološki pogled na stvarnost svijesti hrvatskoga društva.

Matulićeva knjiga, više nego ijedna druga, zahtijeva u čitanju golemo intelektualno poštenje, ljudsku otvorenost kršćanske vjere i pozitivnu strast za istinom, kao i svekoliku ljudsku otvorenost spram drugoga. Samo na tim premisama moći će se uočiti vrijednost i originalnost ovoga uratka koji stvara dobre pretpostavke za razvoj hrvatske teologije.

I na kraju želio bih pridodati jedno zapažanje koje je isplivalo na površinu nakon što se knjiga pojavila. Dobio sam dojam da je Matulićeva knjiga medijski jednostrano prikazana bilo od strane prikazivača u dnevnim

tiskovinama, bilo od samoga autora koji se dao uvući u jednostranu raspravu koja se bila usredotočila na trećega hrvatskoga Predsjednika, zapravo protiv njega. Čini mi se da je to bila velika pogreška i da je nanijela knjizi golemu štetu.

Ja sa svoje strane nisam u Matulićevoj knjizi mogao pročitati onako nabijene stavove koji bi usko usmjeravali našu pozornost protiv predsjednika Republike, a koji su se pojavili u hrvatskim tiskovinama. Naprotiv, dobio sam dojam da se Matulićeva knjiga zauzima za širinu, otvorenost, iskrenost, prije svega unutar Crkve i da nije napisana ni protiv koga nego za jedno bolje, zdravije, pravednije, moralnije stanje u hrvatskome društvu, prvenstveno unutar same crkvene zajednice. Ne mogu se oteti dojmu da je medijsko usmjerenje knjige protiv nekoga značilo zapravo veliko osakaćivanje knjige i svodenje knjige samo na jedan problem, onaj izvan kršćanske zajednice. Čini se da to profesor Matulić doista nije želio. Iz Matulićeve knjige doista proizlazi – onako kako sam to ja shvatio – da autorov pogled kruži prvenstveno oko kršćanske duše unutar kršćanske zajednice, a ne protiv nekoga ni unutar kršćanske zajednice niti izvan nje.

Božo Lujić
blujic@globalnet.hr